

DOLAYSIZ YABANCI YATIRIMLARIN MAKRO-EKONOMİK ETKİLERİ

Coşkun Can Aktan

Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İstiklal Vural

Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Bu çalışmada dolaysız yabancı yatırımların başlıca makro-ekonomik etkileri incelenmektedir. Dolaysız yabancı yatırımların dış ticaret, ödemeler bilançosu, milli gelir ve istihdam, büyüme ve kalkınma, makro ekonomik performans, fiyatlar genel seviyesi ve benzeri iktisadi etkileri bulunmaktadır. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını bir tehdit ya da tehlike olarak değil, bir önemli fırsat olarak ele alan ülkeler sözkonusu yatırımların olumlu etkilerinden istifade etme imkanına sahip olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dolaysız yabancı yatırımlar, Dolaysız yabancı yatırımların etkileri.

Alan Tanımı: Uluslararası İktisat

MACRO-ECONOMIC EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS

Abstract

This paper aims to explore the macro-economic effects of foreign direct investments. There are major effects of foreign direct investments on foreign trade, balance of payments, national income and employment, growth and development, macro-economic performance, general price levels etc. Foreign direct investments should be accepted as an opportunity, not as a threat in this globalization era.

Keywords: Foreign direct investments, impacts of FDI.

JEL Code: F10, F19, F21

I. GİRİŞ

İktisadi kalkınma ve büyüme açısından yatırım en önemli faktör konumundadır. Globalleşme ve teknolojik ilerleme iktisadi kalkınma ve büyümenin sağlanmasında yatırımların sermaye malları için yapılan harcamaların yanı sıra teknolojinin ve beşeri sermayenin geliştirilmesi için yapılan harcamaları da kapsamını gerekli kılmaktadır. İktisadi büyüme ve kalkınmanın hızlı ve sürdürülebilir bir çerçevede yürütülebilmesi ve sanayileşmiş ülkelerle gelişmişlik farkının azaltılabilmesi için yurtiçi iktisadi kaynakların yanı sıra yabancı tasarruflara da başvurulması gerekmektedir. Dolaysız Yabancı Yatırım (DYY)'lar, ekonomisi az sayıdaki ürüne bağlı olan ülkelerde mevcut tüketim seviyesinin ve sermaye birikiminin sürdürülmesine ve yurtiçi tasarrufları aşan bir yatırım düzeyine ulaşılmasına yol açar ve iktisadi kalkınma ve büyümenin sağlanmasında yurtiçi iktisadi kaynakları tamamlayıcı bir işlev görür.

Bu çalışmada dolaysız yabancı yatırımların başlıca iktisadi etkileri incelenmektedir. Dolaysız yabancı yatırımların dış ticaret, ödemeler bilançosu, milli gelir ve istihdam, büyüme ve kalkınma, makro ekonomik performans, fiyatlar genel seviyesi ve benzeri iktisadi etkileri bulunmaktadır.

II. DOLAYSIZ YABANCI YATIRIMLARIN İKTİSADİ ETKİLERİ

1. Dolaysız Yabancı Yatırımların Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Bir çok GOÜ için dış ticaret, uzun vadede, iktisadi büyüme ve kalkınma üzerinde olumlu etkilere sahiptir (UNCTAD, 1999). Zira, kişi başına milli gelirin düşük olması ve bazen yeterli büyüklükte nüfusa sahip olmamaları nedeniyle bir çok GOÜ hem küçük bir iç piyasaya sahiptir; hem de bu ülkelerde ihracat, yatırım ve üretim artışı büyük ölçüde ithal mallara ve teknolojiye dayanmaktadır. GOÜ'lerin uzun vadede büyüme ve kalkınmalarını sürdürmeleri için gerekli olan ihracat artışının, ihracatın çeşitlendirilmesinde ve dolayısıyla döviz ihtiyacının karşılanmasında DYY önemli bir iktisadi kaynak konumundadır. Sermaye ve tasarruf birikimi yetersiz olan GOÜ'lere yönelik uzun vadeli sermaye akımları içinde en büyük paya sahip olan ve doğru iktisadi politikaların takip edilmesi halinde iktisadi kalkınma ve büyümeye olumlu bir katkı sağlayan DYY, etkisi değişik sektörlerle, piyasanın büyüklüğüne, ekonominin dışa açık olma derecesine ve yatırımın türüne göre farklı olmakla birlikte diğer sermaye akımlarına göre daha esnek ve finansal krizlerde daha istikrarlı olması nedeniyle, GOÜ'lerde kalkınmanın finansmanında etkili bir dış finansman kaynağı olmaya devam etmektedir.

Çok Uluslu Şirket (ÇUŞ)'lerin DYY'lara yönelik faaliyetlerinin ve GOÜ'lerdeki firmalarla gerçekleştirdikleri diğer ilişkilerin dış ticaret akımları üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler ÇUŞ'lerin GOÜ'lerde yürüttüğü faaliyetin amacına göre farklı şekillerde ortaya çıkar. GOÜ'lerde doğal kaynakları hedef alan bir DYY projesi, bu ülkelerde iç pazarın yeterince büyük olmaması ve DYY'ların olmadığı bir durumda yabancı piyasalar için bu tip doğal kaynakların üretilmemesinin söz konusu olması gibi nedenlerle hem yurtiçi üretimi artırıcı hem de yatırım yapılan doğal kaynağın ihracını başlatan veya artıran bir sürece yol açar. Bunun yanı sıra bu tip bir yatırım ve üretim faaliyeti yurtdışından sermaye ve ara malları ithalatına yol açacağından ithalatı da canlandırır. Eğer iç piyasa yeterince korunuyorsa bu tip bir DYY projesi doğal kaynakların ev sahibi ülkede işlenmesini de teşvik edebilir.

Ev sahibi ülkenin iç piyasasını hedef alan bir DYY projesini ÇUŞ'lerin tercih etmesinin çeşitli nedenleri vardır. İthal-ikameci politikalar nedeniyle güçlü ticari engellerin söz konusu olması halinde bu engellerin bertaraf edilmesi amacıyla bu tip bir yatırıma girişilebileceği gibi ulaşım maliyetlerinin yüksek olması durumunda da bu tip projeler ev sahibi ülkeye yapılan ihracatı ikame etmek üzere yürürlüğe konulabilir. Bu tip bir DYY projesi genel olarak ticareti azaltıcı bir etkiye sahiptir. Zira, yüksek ticari engellere rağmen ana ülkeden ev sahibi ülkeye yapılan ihracat ev sahibi ülkede gerçekleştirilen üretimle ikame edilecektir. Ancak, yurtiçi talep ve üretim üzerinde çarpan etkisine yol açacağı için dolaylı yoldan ithalatın artmasına yol açabilir (UNCTAD, 1999:19). Hizmetler sektöründeki DYY'ların çoğunluğu ev sahibi ülke piyasasına yönelik yatırımlardır. Bir çok hizmet türünü yabancı bir piyasaya sunmanın tek yolu DYY olduğu için bu sektördeki DYY'ların üretim üzerinde olumsuz ticaret etkisi bulunmamaktadır ve ana ülkeden makine ve danışmanlık hizmetleri gibi mal ve hizmetlerin ihracatını teşvik ettiği için tüketim üzerinde olumlu ticaret etkisi meydana getirebilir (Sauvant ve Mallampally, 1993). Uzun vadede ise iletişim, bankacılık veya altyapı alanlarındaki DYY'ların ticarete konu teşkil etmeyen girdilerin maliyetini azaltması ve böylece yerel üreticilerin uluslararası alandaki rekabet güçlerini artırmaları nedeniyle ev sahibi ülkenin ihracatı üzerinde olumlu etkide bulunması beklenilebilir (UNCTAD, 1999:20-21).

Global düzeyde karlılığını artırmak için ürettiği ürün ya da ürünlerin katma değerinin bir kısmını meydana getiren farklı ürünleri farklı ülkelerde üreterek etkinliğini-verimliliğini artırmaya çalışan bir DYY projesi, eğer ucuz işgücüne yönelik ise, ev sahibi ülkenin ihracatını artırıcı ve özellikle imalat sektöründe

ihracatı çeşitlendirici etkisi nedeniyle dış ticareti canlandırıcı bir etkiye sahiptir. Üretimde kullanılan hammaddelerin ithal edilmesi durumunda da ticareti artırıcı etki devam eder. DYY hem düşük ücrete hem de kalifiye emeğe yönelirse (*component outsourcing*) ÇUŞ'ten ev sahibi ülkede sözleşmenin yapıldığı firmaya yönelik yönetim, girişimcilik ve teknolojik beceri alanlarındaki fayda taşmalarının yanı sıra ihracatta (ve dolayısıyla ithalatta) artışlar söz konusu olur ve ihracatta daha kompleks ürünlere doğru çeşitlilik sağlanır (UNCTAD, 1999:23).

2. Dolaysız Yabancı Yatırımların Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri

GOÜ'lerin yabancı sermayeye ülkeye giriş izni verirken dikkate aldıkları en önemli konulardan birisi ödemeler dengesi ve döviz darboğazı problemlerine çözüm teşkil edecek bir olanak olan ihracatın artırılmasına gerekli katkının sağlanabilmesidir. DYY'lar, çeşitli nedenlerle ev sahibi ülkenin ihracatının artmasına katkıda bulunabilir: DYY'ların en önemli kanalı konumunda olan ÇUŞ'ler yerel firmalara göre ihracatta daha düşük maliyetlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Zira, bu firmaların dış piyasalar konusundaengin deneyimleri ve global düzeyde satış, pazarlama ve dağıtım örgütleri vardır (Blomström ve Kokko, 1997). Öte yandan, ÇUŞ'ler yurtiçi piyasaya yönelik olarak üretilen ancak büyük bir rezerve sahip olan hammaddelerin işlenmesine ve ihracına yönetsel yeteneklerini, üstün teknolojilerini ve know-how benzeri teknikleri kullanarak katkı sağlayabilir. Sahip olduğu dağıtım ağı ve diğer ülkelerdeki bağlı şirketleri kanalıyla yerel ürünlerin ihracatını gerçekleştirebilir ve genellikle ihracata yönelik ya da hammadde üretimi ile ilgili sektörlerde faaliyet gösterdiği için ev sahibi ülkenin ihracatına olumlu bir katkı sağlayabilir (Naya ve Ramstetter, 1991; Fontagne, 1997).

DYY'lar gerek şirket birleşmeleri ve satın almaları ya da yeni yatırımlar yoluyla ev sahibi ülkeye kazandırdığı dövizlerle gerekse ihracatın artmasına yönelik yaptığı olumlu katkılar sonucu elde edilen dövizlerle ödemeler dengesinin düzeltilmesine katkıda bulunur. Ancak, herhangi bir DYY projesinde, bağlı şirket kar eden bir şirket haline geldiğinde yurtdışına yapılan kar transferleri ilk sermaye girişini uzun vadede aşacak ve ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi olumsuz yönde etkilenecektir. Böyle bir durumda DYY kısa vadede sermaye (döviz) girişine yol açarak uzun vadede ise kar transferi yoluyla sermaye (döviz) çıkışına neden olarak ödemeler dengesini etkilemektedir.

DYY'lar, yapılan yatırımın türüne göre ödemeler dengesi üzerinde farklı ekonomik etkilere yol açar. Tarım sektörüne yönelik olanlar da dahil olmak üzere ev sahibi ülkedeki hammaddeleri işlemeye yönelik bir DYY projesi, ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde genellikle olumlu bir etkide bulunur. Zira, projenin hayata geçirilmesi için gerekli olan ithalat ve kar transferi ve diğer finansal akımlar nedeniyle yurtdışına çıkan dövizden daha fazla döviz, üretilen ürünlerin ihracatı yoluyla ülkeye girer. Yabancı piyasalardaki pazar payını korumak amacıyla ev sahibi ülkedeki yerel koşulların yarattığı avantajlardan yararlanmak için üretim faaliyetlerinin bir kısmını bu ülkeye kaydıran bir DYY projesi üretimde kullanacağı girdilerin bir kısmını ana firmadan karşılayacağı için bu tip bir projenin ödemeler dengesine olumlu katkısı birinci projeye göre daha az olacaktır. Yerel piyasaya mal ve hizmet satmayı amaçlayan bir DYY projesi, bir miktar ihracata ve ithalatı ikame eden yerel üretime yol açsa da, ana firma tarafından başka ülkelerde üretilen ürün ve girdilerin ev sahibi ülkede pazarlanmasını hedeflediğinden, diğer yatırım projelerine kıyasla ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde bazı olumsuz etkilere sahip olabilir (Grosse ve Kujawa, 1992:302).

Genel olarak, ev sahibi ülkenin net ihracatına katkıda bulunan veya belirli ürünlerin ithalatının yerel üretimle ikame edilmesine yol açan DYY projeleri ülkeye giren döviz miktarını artıracığı için ödemeler dengesine olumlu katkı sağlarken ihracata yönelik bir niteliğe sahip olmayan yerel firmalara ya da ticarete konu teşkil etmeyen ürünlere (özellikle hizmet sektöründe) yönelik DYY projeleri, bu tip projelerin döviz girişine ve dövizin ülke içinde tutulmasına fazla katkı sağlamaması veya bu projelerde ithal girdi kullanılması nedenleriyle, ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkilere sahiptir.

DYY, reel döviz kurunu etkileyerek dış ticaret ve dolayısıyla dış ticaret dengesi üzerinde etkili olabilir. Normal koşullarda, yurtiçine giren sermaye miktarında meydana gelecek her hangi bir yükselme (azalma) döviz arzını etkileyeceği için, sermayenin türü ve yatırımın yapıldığı yer ne olursa olsun, döviz kurunun değerlendirilmesine (değer kaybına) yol açacaktır. Burada DYY'ların reel döviz kuru üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Sermaye girişlerinin kısa vadeli etkisi döviz kurunun değerlendirilmesi yönünde bir etki ortaya koymakla birlikte, DYY'ların çok büyük bir kısmının sermaye malları ithalatı şeklinde gerçekleşmesi nedeniyle, diğer sermaye türlerine kıyasla DYY'ların reel döviz kuru üzerindeki kısa vadeli etkisi oldukça zayıftır. Uzun vadede ise DYY'ların reel döviz kuru üzerindeki net etkisinin ne olacağı

DYY'ların sektörler arasındaki dağılımına bağlı olacaktır. Yabancı sermaye yatırımları üretkenliği artıran yatırımlarda ve ticarete konu teşkil eden alanlarda gerçekleşmişse yurtiçine yeni döviz girişine yol açması ve ithalatı yurtiçi üretimle ikame etmesi nedeniyle reel döviz kuru değerlenecektir. Öte yandan, ticarete konu teşkil etmeyen mal ve hizmetlere yönelik yabancı yatırımlar bu mal ve hizmetlerin arzını ve verimliliğini artırarak ve dolayısıyla onların göreceli fiyatlarını aşağı çekerek yabancı sermayenin reel döviz kuru üzerinde gösterdiği kısa vadeli bu genel etkinin oluşmamasına neden olacaktır (UNCTAD, 1999:26).

3. Dolaysız Yabancı Yatırımların Milli Gelir ve İstihdam Üzerindeki Etkileri

DYY'lar, ev sahibi ülkenin milli geliri ve istihdamı üzerinde olumlu etkilere sahip olabilir. Milli gelirden meydana gelecek bir artışın (azalışın) istihdam hacminde belirli bir artışa (azalışa) yol açtığı genel olarak ileri sürülebileceği için DYY'ların milli gelir ve istihdam üzerindeki etkilerini birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Ev sahibi ülkedeki bir şirketin yabancı yatırımcılar tarafından satın alınması, daha önce yerel firmalar tarafından gerçekleştirilen yerel üretimin yabancılar tarafından devralınması ya da tamamen yeni istihdam ve üretim olanakları ortaya koyacak yeni iktisadi faaliyetlerin yabancılar tarafından uygulamaya sokulması gibi doğrudan etkilerin yanı sıra yabancıların yürüttüğü iktisadi faaliyetler için yerel üreticilerden mal ve hizmetlerin satın alınması da dolaylı yoldan milli geliri artırıcı bir etkinin ortaya çıkmasına yol açabilir. DYY'ların milli gelire net olumlu katkısı, kullandığı ve teknoloji dahil olmak üzere yabancı üretim faktörlerine kar, faiz, yönetim ve işletme ücreti ve patent hakkı şeklinde ödediği ve ülke dışına aktardığı ödemelerin toplamından yabancı sermaye tarafından ülkenin girdi hasılasına yaptığı katkılar ile yabancı sermaye tarafından oluşturulan net dışsal ekonomiler ve net geliri üzerinden ödediği vergilerin toplam katkısının fazla olması durumunda ortaya çıkar.

Ev sahibi ülkedeki hammaddeleri işlemeye yönelik bir DYY projesi, madencilik, tarım ve benzeri alanlardaki projelerde çok sayıda işçi ve yöneticinin yerel kaynaklardan temin edilmesi söz konusu olduğundan, istihdam üzerinde olumlu katkıların oluşmasına yol açacaktır. Bu tip projeler, doğrudan toplam üretime yaptıkları katkıların yanı sıra yerel kaynaklardan temin edilen emeğe ve satın alınan mal ve hizmetlere yapılan ödemeler ve devlete yapılan vergisel ödemeler de dahil çarpan etkisi yoluyla milli geliri gerçekleştirdikleri nominal üretimden daha fazla artırma kapasitesine sahiptirler. Ancak, ev sahibi ülkede üretilen hammaddelerin arzu edilen seviyede yurtiçinde işlenmemesi nedeniyle bu

hammaddelere üretilen nihai ürünler dolayısıyla elde edilen katma değer büyük bir kısmının yatırımı yapan şirketin ana ülkesine aktarılmasına yol açabilir.

Yabancı piyasalardaki pazar payını korumak amacıyla ev sahibi ülkedeki yerel koşulların yarattığı avantajlardan yararlanmak için üretim faaliyetlerinin bir kısmını bu ülkeye kaydıran bir DYY projesi, genellikle imalat sanayiinde çalışanlar için yeni istihdam olanakları sağlar. Bu tip bir DYY, maliyetlerin en aza indirilmesi temel amaç olduğu için bazı girdilerin ithal edilmesi maliyetleri azaltıyorsa ilave yurtiçi üretimde bulunmak yerine yabancı yatırımcı bu tip ucuz girdileri ithal etmeyi tercih edecektir. Bu tip bir DYY projesinde ÇUŞ'ler dünya çapında yayılan çeşitli faaliyetleri dolayısıyla üstlendikleri toplam vergi yükünü azaltmak için nihai mamul üretiminde kullandıkları girdileri en düşük vergiyi ödeyecekleri ya da daha genel bir ifadeyle, en düşük maliyetle üretimde bulunacakları yerlerde; nihai ürünleri ise farklı yerlerde üretmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle girdi üretiminin söz konusu olduğu ev sahibi ülkelerde DYY milli gelir ve istihdam üzerinde olumlu etkilere sebep olmaktadır; ancak, bu katkı devletin vergi gelirlerinde kayba uğraması veya çalışanların sanayileşmiş ülkelerdeki çalışanlara kıyasla daha düşük ücretle ve daha kötü koşullarda çalışmaları pahasına elde edilmektedir.

Yerel piyasaya mal ve hizmet satmayı amaçlayan bir DYY projesi ev sahibi ülkede çok küçük düzeylerde üretim faaliyeti gerçekleştirir. Bütün ürünleri yerel piyasaya yönelik olduğundan ev sahibi ülke piyasasına sunacağı ürünleri dünyanın çeşitli yerlerindeki bağlı şirketlerinde mümkün olan en düşük maliyet ve en yüksek kaliteyle üreterek ve tüketici tercihlerini daha fazla dikkate alarak, ev sahibi ülkedeki yerel üreticilerle rekabete girer ve onların bir kısmını piyasa dışına itebilir. Bu tip bir DYY yerel piyasadan bir miktar mal ve hizmet satın aldığı için yerel üretime katkı sağlayabilir; ancak, istihdam ve milli gelir üzerindeki etkileri diğer DYY'lara kıyasla daha azdır.

4. Dolaysız Yabancı Yatırımların İktisadi Kalkınma ve Büyüme Üzerindeki Etkileri

DYY büyüme ve kalkınma için yeterli kaynağı temin etmekte güçlüklerle karşılaşan GOÜ'lerin en önemli dış finansman kaynağı olmasının yanı sıra yönedikleri ev sahibi ülke ekonomisi hakkında diğer yatırımcılar için olumlu sinyal işlevi görerek potansiyel yatırımcıları çekme etkisi (crowding in) ile toplam yatırımların artmasına neden olur. Nitekim 1970-89 yılları arasındaki dönemi kapsayan ülkelerarası bir çalışmada DYY'lardaki % 1'lik bir artışın yurtiçi yatırımları % 0,5

ila % 1,3 artırdığı yolundaki bulgu da bu etkinin varlığını doğrulamaktadır (Borensztein, De Gregorio ve Lee, 1998).

DYY yoluyla ev sahibi ülke kalkınmanın ve büyümenin sürdürülmesi için doğrudan dış finansman sağlarken DYY sonucunda oluşan dolaylı bazı faydalardan da yararlanır. DYY sonucu ortaya çıkan yeni ve ileri teknolojilerin ev sahibi ülkeye transfer edilmesi, ÇUŞ faaliyetlerin ileri teknoloji gerektiren alanlarda yoğunlaşması nedeniyle emeğin daha kalifiye bir hale gelmesi ve rekabet ile ihracatın artması gibi olumlu dışsal faydalar da büyümeye katkı sağlar. DYY faaliyetleri sonucu ev sahibi ülkenin yararlandığı dışsal fayda taşmaları bir bütün olarak ekonomide verimlilik artışına yol açmaktadır (World Bank, 1997). DYY'ların büyüme ve verimlilik üzerindeki olumlu etkisi çok sayıdaki çalışma tarafından da doğrulanmaktadır. Örneğin, 69 GOÜ ülkesini içeren ve Borensztein, De Gregorio ve Lee tarafından yapılan bir çalışma, DYY/GSYİH oranındaki % 1'lik bir artışın ev sahibi ülkede kişi başına GSYİH'da % 0,8 artışa yol açabileceğini ortaya koymaktadır.

DYY ortak girişim, lisanslar ve mal ve hizmet ticareti yoluyla ev sahibi ülkenin yeni ve ileri teknolojilere ulaşmasını sağlayarak verimlilik artışına neden olur. Genel olarak, verimlilik artışı yabancı yatırımların sahibi olan firmalarda, özellikle ÇUŞ'lerde yüksektir (Djankov ve Hoekman, 1998) ve ÇUŞ işletmeleri sahip oldukları yüksek teknolojinin doğal bir sonucu olarak görece daha kalifiye işçilerin istihdamını gerektiren sektörlerde daha aktiftirler (Feenstra ve Hanson, 1997).

5. Dolaysız Yabancı Yatırımların Makroekonomik Performans Üzerindeki Etkileri

Uluslararası düzeyde sermayenin mobilitesinin artması global tasarrufları daha verimli kullanmaya yönelterek, alıcı ülkelerin gelirlerinde bir dalgalanma olsa bile tüketim ve yatırımlarında belirli bir istikrar oluşturacağı ve bu durumun süreceği konusunda yatırımcılara sinyaller vererek global kaynak tahsisinde iyileşmeye yol açacağı iddia edilmektedir (OECD, 1998:27). GOÜ'lerin DYY'larından kazançlı çıkıp çıkmayacakları uygulanan politikaların kalitesine ve gösterilen makro-ekonomik performansa bağlıdır. Nitekim, yapılan bir çalışmada tasarruf oranı yüksek olan GOÜ'lerde verimlilikteki artışla DYY'ları arasındaki korelasyon (iyi makro-ekonomik politika göstergesi) görece olumlu iken tasarruf oranı negatif olan düşük gelirli ülkelerde bu iki değişken arasında olumsuz bir korelasyon söz konusudur. DYY'lar ile verimlilik artışı arasındaki bu olumlu ilişki dışa açık

ekonomilerde daha güçlüdür ve daha fazla dışa açık bir ekonomiye sahip olan GOÜ'lerde DYY/GSYİH oranı ve toplam ihracatta yüksek teknolojiye dayalı ürünlerin payı daha yüksektir (World Bank, 1997).

Moran (1998) tarafından 183 DYY projesini ve 30 ülkeyi kapsayan bir araştırma DYY projelerinin yaklaşık ¼'ünün ev sahibi ülkenin ekonomik refahı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Çalışma olumsuz etkinin kaynağının ev sahibi ülkenin düzenlemeleri nedeniyle ortaya çıkan aksak rekabet piyasalarının varlığı olduğunu ortaya koymaktadır.

Uluslararası finansal piyasaların globalleşmesi ve finansal piyasalarda entegrasyonun artması ülkelerarası sermaye akımlarını da artırmıştır. 1990'lı yıllarda uluslararası sermaye akımlarını harekete geçiren etkenin arbitraj kazancı elde etmek amacı olması nedeniyle GOÜ finans piyasalarına yönelen sermaye akımları görece daha kısa vadeli, borç kökenli ve spekülatif bir karakter taşımaktadır (Berksoy ve Saltoğlu, 1998). Geleneksel olarak, ülke dışına yönelik sermaye çıkışları, kısa veya uzun vadeli olsun, yurtiçi tasarruflar ve sermaye birikimi açısından yetersiz olan GOÜ'lerin kalkınma ve büyümelerine sekte vuracağı düşüncesiyle hoş karşılanmamaktadır. Yurt dışına kısa vadeli sermaye çıkışları çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir: milli paranın değer kaybetmesi halinde yerleşik olanlar yerel aktifleri yabancı aktiflerle değiştirebilirler; negatif reel faiz oranlarının olması halinde yerel yatırımcılar yüksek getirili yabancı aktiflere yönelebilirler; enflasyon karşısında aktiflerin değerini muhafaza etmek için yabancı aktifler satın alınabilir; GÜ'lerde daha az finansal risk söz konusu olabilir ve diğer ülkelerdeki uygulamalar daha cazip olabilir (Khan ve Ul Haque, 1987:5).

Ani ve büyük hacimli bir sermaye çıkışı kısa vadede yurt içi faiz oranları, döviz kuru ve uluslararası rezervlerin istikrarını bozar. Sermaye çıkışı nedeniyle sistemde oluşan likidite kıtlığı faiz oranlarını artırabilir. Değişken döviz kuru sisteminde milli paranın değer kaybetmesine ve belirli bir döviz kurunun korunmaya çalışılması halinde döviz rezervlerinin erimesine yol açabilir. Sermaye çıkışının sürekli olması halinde yurtdışına kaynak transfer edilmesi nedeniyle yurtiçi yatırımların finansmanı için gerekli olan kaynaklarda net bir azalma meydana gelebilir. Yurtdışında tutulan servetler nedeniyle bazı gelirler vergilendirilemez, kamu gelirlerinde azalma olur ve yurtdışından borçlanma gereksinimi artar.

DYY, diğer sermaye akımlarına kıyasla makro-ekonomik göstergeler üzerinde daha az olumsuz bir etkiye sahiptir. Zira, iktisadi krizlerde yerli yatırımcıların yabancı yatırımcılardan daha fazla sermaye kaçışına yol açmaları mümkündür. Yabancı bir ülkede bir işletmenin oluşturulması veya faaliyet göstermesi o ülkede hisse senedi ya da tahvil alınmasına göre daha fazla risk içerir ve daha maliyetlidir. Bu nedenle DYY kısa vadeli sermaye hareketlerine göre daha istikrarlı bir finansman kaynağıdır. Öte yandan, doğal kaynaklar, beşeri sermaye, siyasi ve iktisadi çevre, altyapı gibi DYY'larını etkileyen bir çok faktörün iktisadi krizlerden fazla etkilenmemesi ya da hiç etkilenmemesi ile DYY'larının portfolyo yatırımlarına göre daha az oynak (volatile) olması DYY'larının istikrarlı olma özelliğini güçlendiren diğer faktörlerdir (Chuhan, Perez-Quiros ve Popper, 1996). DYY, diğer sermaye akımlarına göre ev sahibi ülkeye anapara ve faiz ödemeleri veya benzeri yükümlülükler yüklenmediği gibi üretken yatırımlarının finansmanına olumlu bir katkı sağlayarak ev sahibi ülkenin ihracat ve dolayısıyla borç ödeme kapasitesini artırabilir.

6. Dolaysız Yabancı Yatırımların Teknoloji Transferi, Yenilik ve İcatlar Üzerindeki Etkileri

GOÜ'lerin yabancı yatırımlardan ve dolayısıyla ÇUŞ'lerden bekledikleri en önemli yarar teknoloji ve icatlar konusu ile ilgilidir. GOÜ'ler teknolojinin üretimi ve kullanımında sanayileşmiş ülkelere kıyasla başarılı olamadıkları gibi benzer malı sanayileşmiş ülkelerdeki teknolojiye benzer bir teknoloji ile üretseler bile bu tip teknolojilerin gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olmamaları nedeniyle GOÜ'lerdeki işletmeler, aynı teknolojiyi daha düşük bir verimlilikle kullanmak durumunda kalmaktadır. Öte yandan, teknoloji, ne başka bir yerdeki bir firmanın kolaylıkla elde edebileceği türden bir serbest maldır; ne de sahibi gerekli olan lisansı sağlamadığı sürece elde edilebilir bir maldır. Dahası teknoloji fiziki varlığı olan mallar gibi ticareti yapılan bir mal da değildir. Teknoloji piyasaları şeffaf piyasalar değildir ve bilgi edinme ile ilgili piyasa başarısızlıklarına tabidir. Teknoloji ve icatlar uzun vadeli bir çabayı ve beşeri sermayeye yatırımı gerektirdiklerinden ve elde edilen ürünlerin diğer firmalar tarafından kolayca kopyalanması ya da ele geçirilmesi söz konusu olabileceğinden firmalar teknoloji ile alakalı varlıklarını çok sıkı bir şekilde muhafaza etmektedirler. Bütün bu faktörler GOÜ'lerin teknoloji ve yeni icatlara ulaşmalarını zorlaştırmaktadır. Bütün teknolojik yeniliklerin ve icatların çok büyük bir kısmının ÇUŞ'ler tarafından gerçekleştirildiği (UNCTAD, 1995) de dikkate alınırsa DYY'ların teknoloji ve icatların GOÜ'lere aktarılmasında sahip oldukları önem daha da artar.

Bu koşullar altında DYY'ları ev sahibi ülkeye teknoloji ve icatlarla ilgili olarak üç konuda önemli katkıda bulunmaktadır (Romer, 1993):

- DYY daha önce ev sahibi ülke ekonomisinde kullanılmayan yeni teknolojileri ülke ekonomisine kazandırır ve bu teknolojilerle üretilen yeni ürünlerin üretilmesine ve tüketilmesine neden olur.
- Üstün teknolojiyi kullanan bir yabancı yatırım projesi bu teknolojinin çalışması için gerekli olan bilgi ve becerilerin ev sahibi ülke ekonomisinin hizmetine sunulmasına yol açar ve böylece yapılan teknoloji transferi sonucu ortaya çıkan olumlu dışsallıktan ev sahibi ülke faydalanır.
- ÇUŞ'ler, sahip oldukları yeni ve ileri teknoloji ile yerel piyasa konusunda üstün bir bilgi ve deneyime sahip olan yerel firmalarla başarılı bir şekilde rekabet etmekte ve piyasaya girişleri sonrasında yerel firmaları piyasa paylarını ve mevcut karlarını korumak için eyleme zorlamaktadırlar. Artan rekabet, bağlı şirketlerdeki çalışanların yerel firmalara transferi ve “yaparak öğrenme” süreci DYY'lardan kaynaklanan olumlu dışsallıklardan ev sahibi ülkenin yararlanabileceği bir ortamın oluşmasına neden olacağı gibi DYY'lar vasıtasıyla ülkenin tanıştığı yeni fikir ve teknolojiler ev sahibi ülkede yeni icatların yapılması için gerekli olan fikri zenginlik ve rekabeti artırarak yerel icatların artması yönünde olumlu bir katkıda bulunur.

ÇUŞ'ler teknolojik açıdan sahip oldukları avantajları kazanca dönüştürmek için ana ülkede üretimde bulunup ihracat yapabilirler, teknolojilerini yabancılara satabilirler ya da yurtdışında bağlı şirket oluşturarak yabancı bir ülkede doğrudan üretim faaliyetine girişebilirler. Ancak, herhangi bir yeni teknolojinin değerini belirlemek ve lisans ve fiyat konusunda tarafların anlaşması zordur. Başka bir deyişle teknoloji piyasası tipik bir eksik piyasadır ve buluşların-yeni teknolojilerin yabancılara satılmasının işlem maliyeti oldukça yüksektir. Bu nedenle dış ticaret engellerinin ihracat imkanlarını sınırladığı koşullar altında ÇUŞ'ler sahip oldukları ileri teknolojiye maksimum yararı elde etmek için DYY ve genellikle yerel ortağa lisanslar yoluyla teknoloji devretmeden yabancı ülkelerde üretimde bulunmayı tercih ederler. Zaten, ÇUŞ'lerin ölçek ekonomilerine, pazarlama ve dağıtım ağlarına ve ileri teknolojiye sahip olmaları, sabit sermaye yatırımı gereksinimlerini karşılayacak imkanlarının olması gibi özellikleri, piyasaya giriş engellerinin ve yoğunlaşmanın yüksek olduğu ve eksik rekabetin bulunduğu GOÜ piyasalarına girmeleri önündeki kısıtları ortadan kaldırır. ÇUŞ'ler ister tekelleşen koşulların hakim olduğu bir piyasaya giriş yapsınlar isterse yerel firmaların çok

sayıda ve güçlü oldukları bir piyasaya giriş yapsınlar, sahip oldukları global bağlantılar, teknoloji ve özellikler nedeniyle rekabeti ve dolayısıyla verimliliği artırır. Verimlilik artışından elde edilmesi muhtemel yararların ÇUŞ tarafından elde edilemediği durumlarda olumlu dışsallıklar ortaya çıkar. Bu tip dışsallıklar, ÇUŞ bağlı şirketince yerel piyasada kullanılan ileri teknolojinin yerel firma ya da firmalarca ele geçirilmesi sonucunda yerel firmanın verimliliğinin artması şeklinde gerçekleşebileceği gibi artan rekabet neticesinde yerel firmaların mevcut teknoloji ve üretim faktörlerini daha etkin bir şekilde kullanmaları ya da yeni teknolojiler aramaya itmesi şeklinde de ortaya çıkabilir.

DYY kaynaklı dışsallıklar ile ilgili ilk çalışmalar ÇUŞ'lerin piyasaya giriş engellerinin yüksek olduğu endüstrilere girerek ve tekeli sapmaların azalmasına yol açarak kaynakların tahsisinde etkinliği artıracak ve artan rekabetin yerel firmaları mevcut teknoloji ve kaynakları daha etkin kullanmaya iterek verimlilik artışına neden olacağını ortaya koymaktadır. ÇUŞ'ler, genel olarak, verimlilik artışına, işgücünün kalifiye hale gelmesine ve yeni teknolojilerin ülkeye girmesine katkıda bulunmakta; tekelleri ortadan kaldırarak rekabeti artırmakta ya da piyasanın niteliğine, gücüne ve yerel firmaların reaksiyonuna bağlı olarak tekeli bir yapı oluşturmakta; dağıtım kanalları, standardizasyon ve kalite kontrolünde yeni teknikleri gündeme getirmekte ve yerel firmaların yönetim ile ilgili yeteneklerini artırmaya ya da ÇUŞ'lerce kullanılan pazarlama ve yönetim tekniklerini kullanmaya zorlamaktadır (Blomström ve Kokko, 1997:10).

Ancak, çeşitli çalışmalar bu etkilerin otomatik olmadığını ve yurtiçi firmaların DYY'larından ve olumlu dışsallıklardan yararlanma kabiliyetlerini artıran bazı durumların olduğunu göstermektedir (Sjöholm, 1997). Findlay (1978)'e göre GOÜ ve sanayileşmiş ülkeler arasındaki teknolojik açık ne kadar fazla olursa ekonomik büyümeyi artıran teknoloji transferleri ve ortaya çıkan olumlu dışsallıklar o ölçüde fazla olur. Ancak, teknoloji düzeyindeki farkın büyük olması, sanayileşmiş ülkelerin koşullarına göre geliştirilen teknolojilerin GOÜ'lerin koşullarına uymaması nedeniyle, dışsal fayda taşmaları için bir engel teşkil edebilir. Wang ve Blomström (1992), ÇUŞ bağlı şirketleri ile yurtiçi firmalar arasındaki rekabetin fazla olmasının bağlı şirketi, pazar payını korumak için, ana firmadan daha fazla ve ileri teknoloji transfer etmek zorunda bırakacağını ileri sürmektedir. Yurtiçi piyasaya aktarılan her yeni teknoloji zamanla yurtiçi firmalara sızacak ve bu durum bağlı şirketlerin karşı karşıya kaldıkları rekabeti bir müddet sonra yeniden artıracaktır. Sonuçta rekabet ne kadar sert olursa bağlı şirketler tarafından yapılan teknoloji transferi artırılacak ve potansiyel dışsal

faydalar da buna bağlı olarak artacaktır. Kokko (1994, 1996) ise teknolojik açıkla birlikte düşük bir rekabetin olması halinde DYY'lerden kaynaklanan olumlu dışsallıkların azalacağını ortaya koymaktadır.

ÇUŞ'lere yerel şirketlerin katılımı bu şirketlerin sahip oldukları özel bilgi, deneyim ve ileri teknolojinin yerel şirketlere aktarılmasında ve dolayısıyla dışsal fayda taşmasında önemli bir role sahiptir. Bu nedenle bir çok ülke yabancı mülkiyeti sınırlayarak ÇUŞ'leri ortak girişim oluşturmaya zorlamaktadır (Blomström ve Sjöholm, 1998). Ev sahibi ülkenin dışa açık olup olmaması, yurtiçi rekabetin fazla olup olmaması, yerel firmaların teknik yeterlilikleri ya da başka bir ifadeyle teknolojik birikimlerinin derecesi ve ÇUŞ bağlı şirketlerinin kullandığı teknolojinin yerli firmaların kullandıkları teknolojiden üstün olup olmaması verimliliği ve büyümeyi artırıcı nitelikteki dışsal fayda taşmalarının yerel firmalarca elde edilmesini etkilemektedir (Blomström, Globerman ve Kokko, 1999).

DYY yoluyla ev sahibi ülkenin teknoloji ve yeniliklerle ilgili fayda taşmalarından yeterince yararlanıp yararlanamayacağı bu taşmaların ev sahibi ülkedeki yayılma derecesine bağlıdır. Zira DYY projesi ile ev sahibi ülkeye yeni ve ileri teknolojiler getirilse de eğer dışsal fayda taşmaları yaygın değilse bu dışsallıkların iktisadi kalkınma üzerindeki olumlu etkileri sınırlı bir düzeyde kalacaktır ve yatırımı yapan yabancı firma yatırım nedeniyle ortaya çıkan karların çok büyük bir kısmını sahip olduğu tekelci pozisyon nedeniyle ele geçirecektir (UNCTAD, 1999:36).

DYY'larının teknoloji transferi ve icatlar konusundaki GOÜ'lere yönelik olumlu katkıları çeşitli açılardan eleştiriye açıktır. Öncelikle, ÇUŞ yatırımları, üretim ve istihdamı dünyanın her yanına yayılmışken ÇUŞ'lerin sahip olduğu teknoloji ve AR-GE faaliyetleri belirli ülkelerde yoğunlaşmaktadır. DYY'larının 4/5'i Ar-Ge ve teknoloji açısından ileri düzeyde bulunan altı ülkeye aittir: ABD, İngiltere, Japonya, Almanya, İsviçre ve Hollanda. 1990'lı yılların başında bu ülkeler kaynaklı ÇUŞ'lerin toplam satış ve istihdamlarının 1/3' yabancı ülkelerdeki faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır (Blomström ve Kokko, 1997:3). Bu durum, özellikle yüksek ve yeni teknoloji gerektiren yatırımlarda bu ülkelerin mevcut durumu kendi lehlerine kullandıkları ve GOÜ'ler üzerindeki sanayileşmiş ülkelerin iktisadi sömürüsünün DYY vasıtasıyla sürdürüldüğü yönündeki eleştirilere haklılık kazandırmaktadır.

İkinci olarak, DYY yoluyla GOÜ'lerin genelde bazı olumlu dışsallıklardan yararlanmaları, özelde ise ileri teknolojinin kullanılabilmesi için gerekli olan bilgi

ve becerilere sahip olmaları, GOÜ'lerle sanayileşmiş ülkeler arasında var olan teknolojik açık ve kalkınmışlık farkını kapatmaya yetecek bir düzeyde değildir. Zira yüksek teknolojinin gerektirdiği bilgi ve beceriyi kullanmayı öğrenmekle ileri teknolojiyi üretmek aynı şeyler değildir. DYY yeni bir teknolojinin ev sahibi ülkeye transfer edilmesinde ve bu teknolojinin kullanılabilmesi için gerekli olan know-how'un ülkeye aktarılmasında başarılı olabilir; ancak, ileri teknolojinin üretilmesi veya mevcut teknolojilerin yenilenmesi için gerekli olan buluş yapma sürecini ve mekanizmalarını ülkeye aktarmakta etkin değildir.

Üçüncü olarak, DYY yoluyla gerçekleştirilen teknoloji transferleri genellikle GOÜ'lerin ekonomik yapılarına uygun bir nitelikte değildir. Bu ülkelerde işsizlik yüksek boyutlarda olduğu için ÇUŞ'ler tarafından bu ülkelerde kullanılan teknoloji de sanayileşmiş ülkelere kıyasla daha fazla emek-yoğun teknolojiler olma eğilimindedir. Ev sahibi ülkenin yüksek teknolojinin kullanılması için gerekli bilgi, beceri ve beşeri sermaye ile altyapıya sahip olmaması halinde ÇUŞ'ler zaman zaman ileri teknoloji getirmek yerine ev sahibi ülkede kullanılan teknolojiye eşdeğer bir teknolojiyi kullanmayı tercih edebilmektedirler. Bu nedenle yerel koşullara uyum sağlama maliyetinin yüksek olması durumunda mevcut teknolojiler tercih edilebilmekte ve DYY'larından kaynaklanan olumlu dışsal fayda taşmaları istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir.

7. Dolaysız Yabancı Yatırımların Fiyatlar Üzerindeki Etkileri

DYSY projesinin ev sahibi ülke piyasasına yeni bir ürünü sunması ya da yurtiçinde üretilmeyen bir mal veya hizmeti ev sahibi ülkede üretilir bir hale getirmesi halinde fiyat rekabeti genellikle ortaya çıkmaz. Ancak, ev sahibi ülkede üretilen her hangi bir mal veya hizmetin arzını artıracak bir DYY projesi bu mal veya hizmetin fiyatının azalmasına yol açar. Yabancı bağlı şirketlerin ürettikleri ürünlerde kullanacakları üretim faktörleri için yerli firmalarla rekabete girmeleri nedeniyle üretim faktörlerinin fiyatlarında belirli bir artış meydana gelebilir.

Yabancı yatırımın türüne göre ev sahibi ülkedeki fiyatlar farklı şekillerde etkilenir. Hammadde tedariki ve işlemeye yönelik bir DYY, muhtemelen, ilgili hammaddenin dünya fiyatını değiştirmeyecektir. Zira, dünya hammadde fiyatları global arz ve talebin bulunduğu noktada oluşmaktadır ve bu nedenle DYY sonucu ilgili hammaddenin fiyatının değişmesi için yurtdışı piyasalara çok büyük miktarda bir arzın sürülmesi gerekmektedir. Yabancı piyasalardaki pazar payını korumak amacıyla üretim faaliyetinin bir kısmını DYY yoluyla ülke dışına kaydıran bir şirketin bu faaliyetinin mal ve hizmet sunduğu ulusal piyasalardaki

fiyatları azaltması muhtemeldir. Zira, bu tip bir yatırımın amacı maliyetleri en aza çekerek düşük fiyatlar yoluyla rekabet etmek ve böylece pazar payını muhafaza etmek olduğundan artan rekabetle birlikte ulusal piyasada üretilen mal ve hizmetin fiyatı azalma eğilimine girebilir. Bu durumdan tüketicilerin yararlanıp yararlanamayacakları rekabetin şiddetine bağlıdır. Öte yandan, ev sahibi ülkenin piyasasına mal ve hizmet satmayı amaçlayan bir DYY projesi, piyasadaki üreticilerin sayısını artırmışsa ya da başka bir deyişle, tekelleşmeye ve ev sahibi ülke firmalarının piyasadan çekilmelerine yol açmaksızın yurtiçi mal ve hizmet arzını artırmışsa; artan rekabet nedeniyle, ev sahibi ülke piyasasında fiyatların azalmasına yol açabilir (Grosse ve Kujawa, 1992: 298-301).

8. Dolaysız Yabancı Yatırımların Yurtiçi Rekabet Üzerindeki Etkileri

DYY ev sahibi ülke ekonomisine canlılık kazandırır ve yurtiçi rekabeti artırır. Yerli sanayiın tekeli bir yapıya sahip olması halinde tekeli yapının ortadan kaldırılmasında, yurtiçi üretimin artmasında ve fiyatların düşmesinde DYY etkili olabilir. Öte yandan, DYY'ların girdiği sanayide doğal tekellerin olması halinde ÇUŞ'lerin büyük şirketler olması, ileri teknolojiye ve yeryüzüne yayılmış pazarlama, satış ve dağıtım örgütlerine ve bu piyasaların gerektirdiği büyüklükte bir sermayeyi tedarik etme imkanına sahip olmaları nedeniyle bu tip piyasalara girebilirler ve tekel pozisyonunu ortadan kaldırabilirler. DYY'ların giriş yaptıkları piyasadaki yerli şirketlerin çok zayıf olmadıkları durumlarda rekabet düzeyini ve böylece verimliliği artırdıkları genel olarak kabul edilmekle birlikte bazı durumlarda ÇUŞ'lerin varlığı verimsiz yerel firmaları piyasa dışına iterek sonuçta rekabeti azaltabilmektedir.

DYY'ların yurtiçi piyasada rekabeti azalttığı durumların ilki ilgili sanayide güçlü konumda olan özel şirket ya da şirketlerin ya da alanında tekel konumunda olan kamu şirketinin ya da kuruluşunun yabancı bir firma tarafından satın alınması yoluyla DYY'ların gerçekleştirilmesidir (OECD, 1998:25). ÇUŞ'lerin herhangi bir endüstrideki yoğunlaşma üzerindeki etkisi piyasanın hacmi ile giriş engellerinin varlığı ve türüne bağlı olarak değişmekle birlikte bazen endüstriyel yoğunlaşmanın en önemli nedeni ÇUŞ'ler olabilmektedir (Kalirajan, 1989). İkincisi, yabancı firmaların bir endüstrideki varlığının kartel benzeri rekabeti engelleyici oluşumların ulusal otoritelerce tespitini güçleştirebileceği durumlardır. Piyasalarda rekabeti bozucu her türlü eylemi takip etmek ve piyasa koşulları altında düzenleyici bir rol üstlenmek üzere oluşturulan yurtiçi rekabet kurumlarının bu gibi durumlarda sınır ötesi araştırma ve ülkelerarası karşılaştırma

yapmaları gerekeceğinden rekabeti bozucu faaliyetlerin tespiti güçleşebilmekte ve özellikle ÇUŞ'lerin varlığı rekabeti bozucu ya da azaltıcı bir nitelik kazanabilmektedir (OECD, 1998).

9. Dolaysız Yabancı Yatırımların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

DYY'ların büyük bir kısmını gerçekleştiren ÇUŞ'lerin çok büyük bir kısmının sanayileşmiş ülke kaynaklı olması ve ev sahibi ülkelerde gerçekleştirdikleri üretim faaliyetleri DYY'ların zengin ve yoksul ülkeler arasındaki gelir dağılımını düzeltici yönde bir etkinin ortaya çıkmasına yol açabileceği ileri sürülebilir. Ancak, ev sahibi ülkede DYY'ların gelir dağılımını düzeltici yönde bir katkı sağlayıp sağlayamayacağı konusunda bir değerlendirme yapmak son derece zordur. ÇUŞ'ler tarafından gerçekleştirilen yabancı yatırımların ev sahibi ülkedeki düşük gelirli kesime hemen hemen hiçbir fayda sağlamazken üst düzey gelir grubundakilerin iktisadi durumlarını daha da iyileştirici yönde bir katkı sağladığı eleştirisi sıklıkla dile getirilmektedir. Ev sahibi ülkenin yabancı yatırımcılardan tahsil ettiği vergilerin gelir dağılımı üzerinde etkide bulunacağı ileri sürülebilir; ancak, bu etkinin ne yönde gelişeceği çok da belirgin değildir. Bununla birlikte, DYY'lar uzun vadede gelirin Güney'den Kuzey'e aktarılmasına yol açarlar.

III. SONUÇ

Dolaysız yabancı yatırımların makro ekonomik performans, fiyatlar genel seviyesi, dış ticaret, ödemeler bilançosu, milli gelir ve istihdam, büyüme ve kalkınma, teknoloji transferi, yenilik ve icatlar ve saire pek çok makro-ekonomik etkileri bulunmaktadır. Otarşızmin neredeyse yokolduğu, ülkelerarası sınırların giderek ortadan kalktığı bir küresel ekonomik konjonktürde dolaysız yabancı sermayeye karşı olmak mümkün değildir ve doğrusu dolaysız yabancı sermaye muhalifi olmak bir anlam da ifade etmemektedir. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını bir tehdit ya da tehlike olarak değil, bir önemli fırsat olarak ele alan ülkeler sözkonusu yatırımların bu bölümde özetlediğimiz olumlu etkilerinden istifade etme imkanına sahip olmaktadır.

KAYNAKLAR

BERKSOY, Taner ve Burak SALTOĞLU (1998), *Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri*. İstanbul: İTO.

BLOMSTRÖM, Magnus ve Ari KOKKO (1997), *How Foreign Investment Affects Host Countries*. Policy Research Working Paper. No: 1745, Washington, D.C.: The World Bank, March.

BLOMSTRÖM, Magnus ve Fredrik SJÖHOLM (1998), “Technology Transfer and Spillovers: Does Local Participation with Multinationals Matter?”, *Stockholm School of Economics Working Paper Series in Economics and Finance*. No: 268, October.

BLOMSTRÖM, Magnus, Steven GLOBERMAN ve Ari KOKKO (1999), “The Determinants of Host Country Spillovers from Foreign Direct Investment: Review and Synthesis of the Literature”, *SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance*. No:239, October.

BORENSZTEIN, Eduardo, Jose de GREGORIO ve Jong-Wha LEE (1998), “How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?”, *Journal of International Economics*. 45, ss.115-135.

CHUHAN, Punam, Gabriel PEREZ-QUIROS ve Helen POPPER (1996), “International Capital Flows: Do Short-Term Investment and Direct Investment Differ?”, *Policy Research Working Paper*. No: 1669, Washington, D.C.: The World Bank.

DJANKOV, Siemon ve Bernard HOEKMAN (1998), *Avenues of Technology Transfer: Foreign Investment and Productivity Change in the Czech Republic*. Centre for Economic Policy Research Discussion Paper, No: 1883, London.

FEENSTRA, Robert C. ve Gordon H. HANSON (1997), “Foreign Direct Investment and Relative Wages: Evidence from Mexico’s Maquiladoras”, *Journal of International Economics*. 42, ss.371-393.

FINDLAY, R. (1978), “Relative Backwardness, Direct Foreign Investment, and the Transfer of Technology: A Simple Dynamic Model”, *Quarterly Journal of Economics*. Vol:92, ss.1-16.

FONTAGNE, Lionel (1997), *How Foreign Direct Investment Affects International Trade and Competitiveness: An empirical Assessment*. Centre d’etudes Prospectives et d’Informations Internationales Working Paper, No: 97 (17), ss.9-38.

GROSSE, Robert ve Duane KUJAWA (1992), *International Business: Theory and Managerial Applications*. Second Edition, Boston: Irwin.

KHAN, Mohsin S. ve Nadeem Ul HAQUE (1987), “Capital Flight from Developing Countries: What is Capital Flight? How Widespread is it? How can It be Counterred?”, *Finance & Development*. March, ss.2-13.

KOKKO, Ari (1994), “Technology, Market Characteristics, and Spillovers”, *Journal of Development Economics*. Vol:43, ss.279-293.

KOKKO, Ari (1996), “Productivity Spillovers from Competition Between Local Firms and Foreign Affiliates”, *Journal of International Development*. Vol:8, ss.517-530.

MORAN, Theodore H. (1998), *Foreign Direct Investment and Development: The New Policy Agenda for Developing Countries and Economies in Transition*. Washington, D.C.: Institution for International Economics.

NAYA, Seiji ve Eric D. RAMSTETTER (1991), “Foreign Direct Investment in Asia’s Developing Economies and Trade in the Asian and Pacific Region”, (Eric D. RAMSTETTER, ed., *Direct Foreign Investment in Asia’s Developing Economies and Structural Change in the Asia-Pacific Region.*, içinde), Westview Press.

OECD (1998), *Survey of OECD Work on International Investment*. Working Paper on International Investment. Paris: OECD.

ROMER, P.M. (1993), “Two Strategies for Economic Development: Using Ideas and Producing Ideas”, *Proceeding of the World Bank Annual Conference on Development Economics 1992*. Washington D.C.: World Bank, ss.63-98.

SAUVANT, Karl P. ve Padma MALLAMPALLY, eds. (1993), *Transnational Corporations in Services*. United Nations Library on Transnational Corporations, Vol 5, London: Routledge.

SJÖHOLM, Fredrik (1997), “Technology Gap, Competition and Spillovers from Direct Foreign Investment: Evidence from Establishment Data”, *Working Paper Series in Economics and Finance*. No:211, Stockholm: Stockholm School of Economics, December.

UNCTAD (1995), *World Investment Report 1995: Transnational Corporations and Competitiveness*. New York and Geneva: United Nations.

UNCTAD (1999), *Foreign Direct Investment and Development*. New York: United Nations.

WANG, J. Y. ve BLOMSTRÖM, Magnus (1992), “Foreign Investment and Technology Transfer: A Simple Model”, *European Economic Review*. Vol:36, ss.137-155.